UTSKRIFT

1

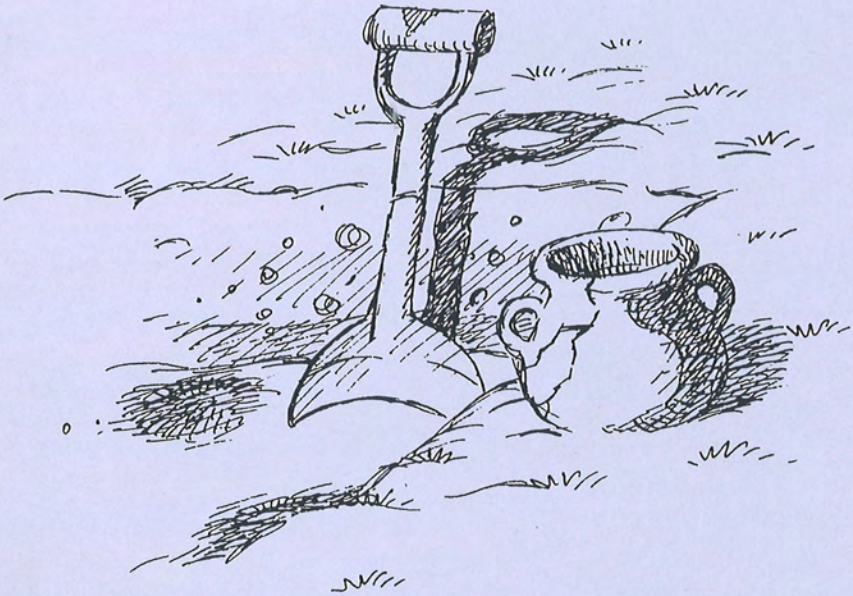

◇1991◇

INNEHÅLL

Erik Rosengren	Skift-F7	1
Lennart Carlie	Översandade boplatser - ett djupliggande problem	5
Martin Carlsson	Vävtyngder	13
Christina Rosén	"Backastugn wid Gräsåhs"	17
Louise Deutgen	En medeltida huvudgård?	25
Birgitta Pålsson *Bert Åkesson*	En spann halländsk Maglemose-kultur	35

HALLANDS LÄN

I samband med att Sydkraft planerar att dra en naturgasledning mellan Getinge och Hyltebruk gjordes en rad arkeologiska undersökningar längs ledningssträckningen. De flesta av dessa gällde förhistoriska boplatser men en av undersökningarna kom att beröra en betydligt yngre lämning. Om denna skall berättas nedan.

"BACKASTUGN WID GRÄSÅHS"

Av Christina Rosén

Bakgrund

Vid den arkeologiska utredningen kring det planerade gasledningsbygget mellan Getinge och Hyltebruk upptäcktes att ledningen skulle komma att beröra en sannolikt medeltida bebyggelselämning, nämligen Gräsås gård i Slättåkra socken, omnämnd första gången 1524 (Sahlgren /ed/ s 140). I landsbeskrivningen från 1729 omtalas den som ett hemman med fyra åboar samt "backastugn wid Gräsåhs", med två skattfria hjon (s 182, 189).

På den äldsta kända kartan, en ägomätningskarta från 1769, är de fyra gårdarnas lägen markerade (figur 1). Backstugan finns däremot inte med.

Byn skiftades i laga skifte vid 1800-talets mitt. Av de fyra gårdarna kom en att ligga kvar ungefär på sin gamla plats medan de övriga flyttades ut. På skifteskartan från 1859-63 återfinns de fyra gårdarna. Inte heller här finns backstugan markerad.

Gasledningen skulle komma att beröra den yttersta kanten av de gårdslägen som var kända från kartorna. En arkeologisk förundersökning gjordes i syfte att undersöka om några lämningar från dessa fanns inom lednings-

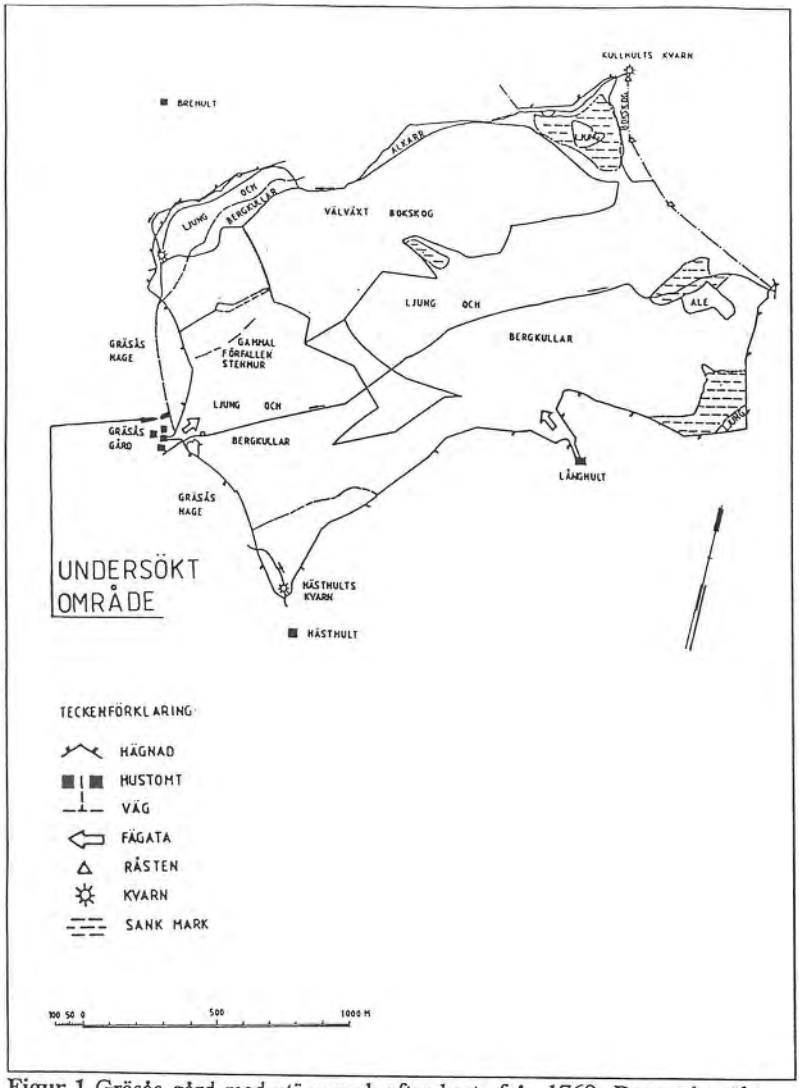

Figur 1 Gräsås gård med utägomark efter karta från 1769. Det undersökta området är markerat.

gatan. Förundersökningen gav dock ett magert resultat och föranledde ingen vidare undersökning av bytomten.

Emellertid förundersöktes ytterligare ett område strax nordväst om denna. Här hade vid inventeringen iakttagits en terrassliknande förhöjning med två stenkonstruktioner, varav åtminstone den västra möjligen skulle kunna vara resterna efter ett mindre hus.

Vid förundersökningen grävdes en rad provgropar som visade att det runt vardera stenkonstruktionen fanns ett fyndförande lager som innehöll keramik i form av yngre rödgods, järnföremål, kol och bränd lera. Fyndmängden var störst vid den västra anläggningen. Lämningen tolkades preliminärt som ett mindre torp eller liknande. Fynden kunde bara ges en generell datering till perioden från ca 1600 till 1800-talets mitt och ett av syftena med slutundersökningen blev att försöka placera lämningen inom en snävare tidsram. Det var också angeläget att kunna funktionsbestämma den och att om möjligt ge en bild av hur den varit placerad i landskapet.

Slutundersökningen

I oktober-november 1990 slutundersöktes området. Bearbetningen av materialet är i skrivande stund inte färdig och nedanstående presentation får betraktas som ett första försök att sammanfatta undersökningsresultaten.

Den västra stenkonstruktionen, A1 (fig 2), rensades fram och visade sig bestå av en ca 4 m lång syllstensrad med spisfundament och ett kullerstensgolv. Dessa var de enda synliga lämningarna av huset. Troligen har de tre övriga väggarna varit av trä eller korsvirke - sannolikt det senare eftersom både bränd lera och lerklining påträffades - och försvunnit helt. På tre ställen kunde små stensamlingar ses som möjligen kan ha varit stöd för vägg- eller hörnstolpar. Om de tolkas som hörnstolpar blir husets storlek ca 6x4 m, alltså en mycket liten byggnad. Den har placerats i kanten av en

plan, stenröjd yta i ett område som i övrigt är ojämnt och stenigt. På kartan från 1769 kallas detta område "Gräsås hage" och låg vid gränsen mellan inägo- och utägomark. Här gick också en väg från gårdarna norrut mot en kvarn vid Sjöabäcken. Idag består området av igenväxande ängsmark.

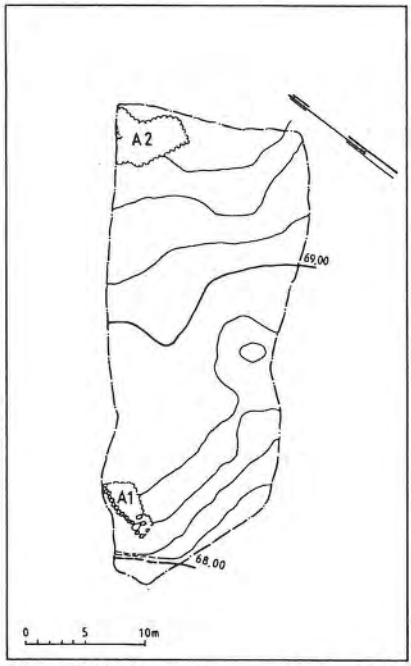

Figur 2 Undersökningsområdet med de två stenkonstruktionerna markerade.

Den östra anläggningen, A2, undersöktes också och visade sig vara ett röjningsröse. Runt detta påträffades mindre mängder fynd, framför allt yngre rödgods.

Vid utgrävningen av det fyndförande lager som fanns vid A1 påträffades huvudsakligen keramik av olika slag, främst yngre rödgods. Vidare fanns kritpipsskaft och ett kritpipshuvud, en tennknapp och en dito av brons, glas, ett antal oidentifierade järnföremål, vilka huvudsakligen verkar bestå av spik och hästskosöm, samt ben, kol, lerklining och bränd lera. De av fynden som kan ges en något snävare datering härrör huvudsakligen från 1700-talets mitt och förra hälft (kritpipsmaterialet, tennknappen). Karaktäristiska 1800-talsfynd såsom porslin- och flintgodsskärvor saknas helt. Fyndmaterialet har karaktären av hushållsavfall med rester av matlagnings- och serveringskärl, brända och obrända ben, kritpipor och klädesplagg. Förekomsten av relativt stora mängder bränd lera och lerklining samt ett kollager i anslutning till stenkonstruktionen tyder på att byggnaden har brunnit.

Den tolkning som ligger närmast till hands är att det rör sig om ett litet bostadshus från 1700-talet, placerat vid en väg strax norr om bytomten vid

gränsen mellan inägo- och utägomark. Det har övergivits efter en eldsvåda, kanske kring 1700-talets mitt. Troligen har det försvunnit före 1769, eftersom det saknas på kartan från detta år. Det skulle kunna vara identiskt med den backstuga som nämns 1729.

Och sen då?

Mycket arbete återstår ännu. Detaljstudier av fyndmaterialets sammansättning och spridning kan förmodligen ge mera upplysningar om aktiviteterna kring torpet. En osteologisk analys av benmaterialet kanske kan säga något om djurhållning och konsumtionsmönster. En genomgång av det skriftliga källmaterialet, här främst kyrkoböcker, husförhörslängder, mantalslängder och jordaböcker bör göras, även om risken är stor att en fattig och kortvarig bebyggelse inte avsatt några spår i detta.

Än sen då?

Varför lägga tid och pengar på att undersöka ett 1700-talstorp? Nog kan vi få tillräckligt mycket kunskap ur andra källmaterial utan att behöva gräva så sena lämningar? Sådana frågor kan och bör ställas. Med stöd av fornminneslagstiftningen borde man visserligen i exploateringssammanhang kunna hävda att detta är en övergiven bebyggelselämning, således en fornlämning, alltså får den inte tas bort utan undersökning. Resonerar man enbart så gör man det dock lite för lätt för sig. Rimligen bör en arkeologisk undersökning göras endast i det fall den kan ge ny eller utökad kunskap - kunskap som inte kan nås på annat sätt. Att gräva bara för grävandets egen skull är slöseri med tid och resurser.

Kan man med den utgångspunkten hävda det rimliga i att gräva halländska 1700-talstorp? Det finns ett relativt rikhaltigt skriftligt källmaterial från 1600- och 1700-tal i form av jordeböcker, jordrevningar och rannsakningar

samt landsbeskrivningen från 1729 som belyser den agrara situationen i landskapet (Rosén m fl /ed/ s 134ff). Problemet är dock att dessa källor i huvudsak endast berör de skattlagda gårdarna, från vilka adel och kungamakt kunde få inkomster. Små, fattiga och kortvariga bebyggelser - backstugor och torp - är osynliga i det skriftliga materialet och kan endast synliggöras genom arkeologin.

I det skriftliga källmaterialet framstår det halländska jordbruket ofta som magert. Avkastningen kan vara så låg som två till tre gånger kornet. Jordmånen i Slättåkra socken, där Gräsås ligger, beskrivs som "mycket mager och skrin" (Landsbeskrifningen s 196). Likaså är ängsmarken ofta dålig och betet är otillräckligt. Man är hänvisad till allehanda bisysslor för att överleva. I t ex Gräsås levererar man vävnader till Boråsborna men här och på andra håll måste man köpa råvarorna ull och lin och förtjänsten är dålig. Källmaterialet ger kort sagt en bild av allmänt elände.

Sannolikt är detta bara en del av sanningen. Man bör komma ihåg att mycket av det skriftliga källmaterialet har med skattläggning och skatteindrivning att göra. I någon mån kan det jämföras med våra dagars självdeklarationer. Det finns således anledning att tro att man gärna överdrev sin fattigdom och sitt armod.

Vidare bör man ha haft tillgång till inkomstkällor som aldrig syntes i skattesammanhang. I landsbeskrivningen nämns, för Slättåkra socken, vedsäljande, tillverkning av vagnsredskap samt pottaske- och kolbränning. Jakt - såväl tillåten som otillåten - fiske, insamling av bär och nötter, enklare hantverk och mycket annat kan ha varit en viktigare inkomstkälla än jordbruket och givit människor möjlighet att leva ett åtminstone något drägligare liv än det som anas i de skriftliga källorna. Arkeologin kan vara ett sätt att spåra denna ofta osynliga aktivitet.

Till sist

Under den vidare bearbetningen av materialet från Gräsås kommer jag att försöka ge två bilder av bebyggelsen och dess ekonomi, en "officiell" bild utifrån det skriftliga materialet och en "inofficiell" bild, den som det arkeologiska materialet ger. Sedda tillsammans kan de två bilderna visa dels "den öppna ekonomin", sådant man valde - eller var tvungen - att redovisa offentligt, dels "den dolda ekonomin", sådant man kunde dölja eftersom ingen brydde sig om att granska eller fråga om det. En sådan undersökning kan utan tvekan fördjupa vår kunskap om Hallands landsbygd och är ett gott argument för att bedriva arkeologi även i tidsperioder med rikligt skriftligt källmaterial.

Litteratur

Hallands landsbeskrifning	uå	*Hallands landsbeskrifning 1729, Halmstads fögderi.*- Halmstad
Rosén, J m fl /ed/	1959	*Hallands historia II* Halmstad
Sahlgren, J /ed/	1948	*Ortnamnen i Hallands län del 1.* Lund

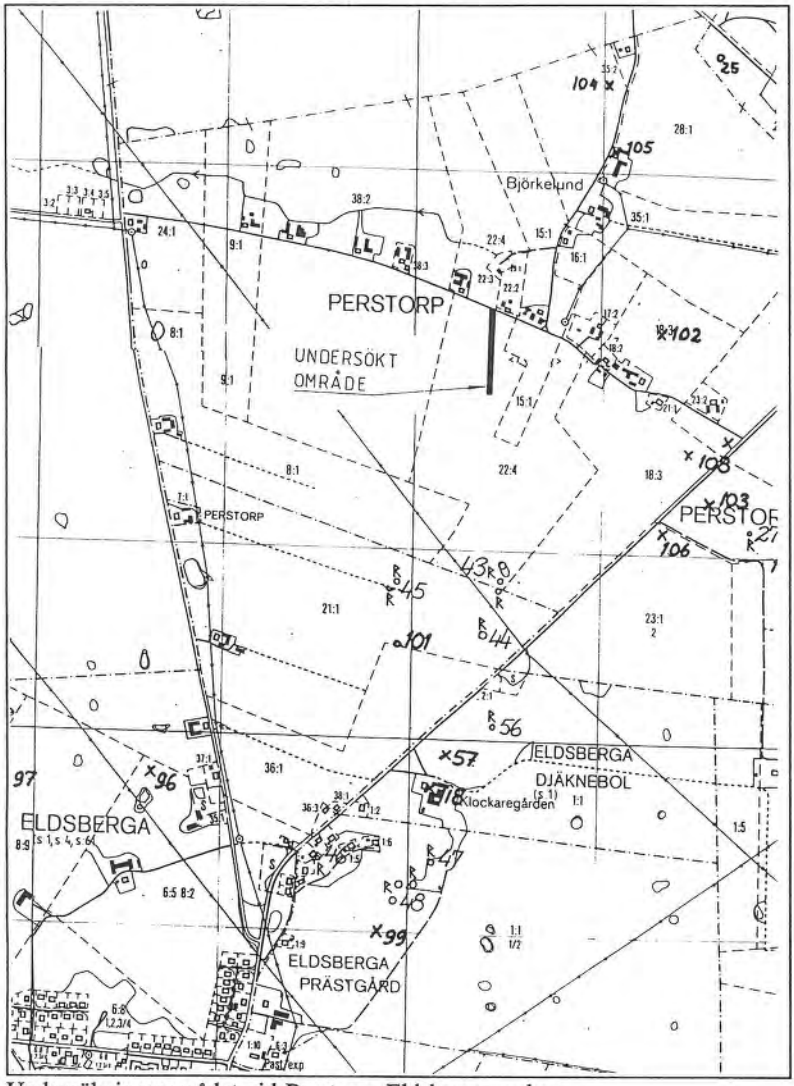

Undersökningsområdet vid Perstorp, Eldsberga socken.

INNEHÅLL

Erik Rosengren	Skift-F7	1
Lennart Carlie	Översandade boplatser - ett djupliggande problem	5
Martin Carlsson	Vävtyngder	13
Christina Rosén	"Backastugn wid Gräsåhs"	17
Louise Deutgen	En medeltida huvudgård?	25
Birgitta Pålsson *Bert Åkesson*	En spann halländsk Maglemose-kultur	35